

Sjaak van der Linden:

“Eigenlijk heb ik een moordjeugd gehad.”

Sjaak van der Linden vindt dat hij zich in luxe omstandigheden bevond tijdens de oorlog. Zijn vader was bakker en wist aan alle ingrediënten te komen. "Er was nooit honger en er was vaak een huis vol visite", lacht Sjaak nu. "Natuurlijk, er waren angstige momenten. Maar verder... ik heb die oorlogsperiode in redelijke rust doorgebracht. Eigenlijk heb ik een moordjeugd gehad."

Ik was drie jaar toen de oorlog uitbrak. Er zijn mensen die zeggen dat ze zich dingen van hun derde kunnen herinneren, ik geloof daar niets van. Ik herinner me niets uit die tijd. Het eerste dat ik mij herinneren kon, waren de marcherende soldaten, door onze Leidse Herenstraat. Ik was bijna zes jaar en de oorlog was al drie jaar bezig. Natuurlijk kan ik mij wel vanaf het allereerste begin mijn zusjes en broertjes herinneren; een gezin met zeven kinderen, vijf meisjes en twee jongens.

Met ons, de kinderen, werd niet over de oorlog gesproken. Dat zou nu niet meer gebeuren. Je begreep dat er van alles aan de hand was. Dat de situatie niet normaal was en dat je moest oppassen.

Gek hè, dat wist je, terwijl dat niet gezegd werd. Hoewel er dus niet over gesproken werd, luisterde je heel goed. Niet vanwege de ernst van de situatie, maar omdat je brandde van nieuwsgierigheid. Je hoorde je ouders met anderen praten, met volwassen familieleden, met de burens enzovoort. Wij stonden daar dan als nieuwsgierige jongetjes bij te luisteren.

Je voelde dat die oorlog heel spannend was. Vooral spannend! Wat wil je, als je zes, zeven jaar oud bent. Ik herinner mij wel dat ik als jochie steeds meer begon te begrijpen.

Ik was altijd met veel vriendjes. Soms zwierven we met horden jongens door de stad, ook door de buitenwijken. Hoewel we eigenlijk wel sensatiezoekers waren, zat het ons niet mee. We hadden pech. We hebben nooit gezien dat er met 'kanonnen' werd geschoten. Het gebeurde wel en we hoorden het ook, maar gezien, nee, dat niet... Waar het schieten vandaan kwam, hebben we in die tijd nooit kunnen achterhalen. Later wel. Toen hoorden we dat er zwaar

geschoten werd in Oegstgeest. Daar stond luchtafweergeschut en daar schoten de Duitsers op alles wat voorbij kwam...

Ik heb het meegemaakt dat er honderden vliegtuigen over Leiden vlogen. Het was op een zaterdag. Ik zal dat geluid nooit vergeten. In de verte leek het een zacht gezoem van bromvliegen, maar dat geluid kwam dichterbij en zwol aan, nog meer, nog meer...

Het was een machtig geluid. Wij speelden op dat moment in het Polderpark Cronesteyn, destijds was dat een soort natuurbos. Al die vliegtuigen, die onderweg waren met bommen. Machtig om te zien. Bang was ik niet, nooit geweest eigenlijk.

Mijn twee jaar oudere zusje was wel bang en begon te huilen van angst. Ik heb nog foto's van al die vliegtuigen; het zag letterlijk zwart van de vliegtuigen die hun bommen afwierpen op de vijand. Daarna keerden ze weer snel terug naar de basis. Voor ons jongens was dat fantastisch, een prachtige tijd.

Er werd nauwelijks gewaarschuwd

Helaas hadden we niet alle tijd van de wereld. We moesten naar school. Ik was op mijn zesde de klos. Nu lijkt dat laat, maar je had toen geen kleuterschool. Er werd vooral les gegeven in kerken. De meeste scholen waren ingenomen door Duitse militairen. Ook op school werd er over de oorlog niet gesproken; er werd nauwelijks gewaarschuwd. Ja, één keer, toen werd er gezegd, als er luchtaanvallen komen, kruip dan onder een tafel. Belachelijk natuurlijk! Ik heb later zelf in militaire dienst gezeten, ik wéét wat kogels en bommen kunnen aanrichten. Onder een tafel kruipen? Dat heeft niets om het lijf. Gedurende de gehele oorlog, dus van mijn zesde af, heb ik op school gezeten. Alles ging gewoon zijn gangetje. Spelen, leren en redelijk goed eten.

Mijn vader was bakker. Een luxe situatie. Honger hebben we niet gekend in ons gezin. Hoewel met mate kon mijn vader toch aan de nodige ingrediënten komen. Buren, kennissen en vrienden wisten ons te vinden. Er was dus vaak een huis vol visite. Wij hebben nooit tulpenbollen moeten eten. Mijn latere echtgenote Tonie wel; zij had het moeilijker. Haar vader zat in Duitsland en haar moeder heeft heel veel suikerbieten moeten koken. Redelijk goed eten dus, maar ook weer niet ideaal. Het voedsel was eenzijdig en er was sprake van vitaminetekort. Dat tekort liep tegen het einde van de oorlog

steeds verder op. Ik liep, net als vele anderen, met open benen. Gelukkig konden we snel geholpen worden, met penicilline die kort na de oorlog op de markt kwam.

Ook de thuissituatie veranderde in de oorlogsjaren niet. Mijn vader hoefde niet naar Duitsland. Er was geen noodzaak om onder te duiken. Integendeel. Vader bakte voor de Duitsers. Pal achter de bakkerij waar vader werkte was een grote school, die was ingenomen door de Duitsers. De moffen gebruikte de bakkerij. Dus dáár haalden ze hun brood vandaan.

De grote fietsenroof op straat
Verwekte weer een golf van haat,
Agenten houden fietsers aan
En met 't rijwiel is 't gedaan...
Doet zo'n agent nu heus zijn plicht
Of heeft hij duivelswerk verricht

Bron: Gek en Wijs tijdens Seyss

We kregen van alles toegestopt

De Duitsers gedroegen zich zeker niet slecht. Eigenlijk moet ik zeggen dat ze goed voor ons waren. We keken met grote ogen naar de Duitse soldaten, naar hun wapens. Brutaal als jongetjes nu eenmaal zijn, liepen we naast de soldaten. We hingen rond bij de noodkeukens, die buiten stonden. Hoewel we geen honger hadden, kregen we van alles toegestopt. Tot snoepjes en pepermunt toe. Alleen geen chocolade. Tijdens de oorlog was dat schaars. Ooit heb ik een schop onder mijn kont gekregen van een Duitse soldaat. Wij zochten scherven van ontplofte granaten. We beseften niet hoe gevaarlijk dat was. Als er een scherf op je hoofd terecht kwam, dan was het met je gebeurd. Wij jongetjes hadden natuurlijk geen helmen op. De Duitse soldaat vond dat we roekeloos waren en stuurden ons, vanwege het gevaar, weg.. Die schop was dus niet uit kwaadheid, maar veel meer uit bezorgdheid.

Het gevaar besepte je niet. Maar verder... We luisterden en keken wat er gebeurde. Als er een opstootje was, stonden wij vooraan. We waren altijd en eeuwig op straat te vinden. Overigens, thuis was het niet uit te houden. Niet dat we het slecht hadden, maar we woonden wel met erg veel mensen in een klein huisje.

'Een jongen stal een brood.
Het kwam hem op de 'doodstraf' te staan'

De razzia's heb ik wel gezien. In Leiden kon het gebeuren dat iedereen bij het station werd aangehouden. Bijvoorbeeld als de Duitsers weer eens vijfhonderd jongemannen nodig hadden. Het lukte Duitsers niet gemakkelijk om zoveel mannen te vinden. Ze pikten er wel minstens vijftig op. Zij werden dan direct op de trein gezet. Jawel: direct. Zij mochten om begrijpelijke redenen niet eerst langs huis. Ze zouden onmiddellijk ondergedoken zijn.

Mijn oom en mijn zusje waren op een keer op de fiets de polder ingetrokken. Ze waren op de terugweg met melk en aardappelen. Dat was alles wat daar te koop was. Ze kwamen de Duitsers tegen. Een razzia! Er waren weer mannen nodig. Bij de Lammebrug werden ze tegengehouden. Daar werden de mannen opgevangen. Thuisgekomen geeft mijn oom, vanwege de angst voor de moffen, mijn zusje een duw. Ze duvelt zó de gang in. Met een rotgang. Ze valt, mét een fles melk in haar handen. Hoe het mogelijk is, weet ik niet, maar de fles melk was niet gebroken!

Ik heb één keer een executie gezien. Een jongen van een jaar of veertien stal een brood. Hij werd gesommeerd om te blijven staan maar rende weg. Het kwam hem op de 'doodstraf' te staan. De jongen werd door een Duitser in zijn rug geschoten. Ik kende hem niet, maar dit voorval zie ik nóg voor ogen.

Mijn vader hoefde gelukkig niet de oorlog in. Ik kan mij herinneren dat hij blaadjes van de ondergrondse in zijn tas had. Ik heb daar later over nagedacht. Eigenlijk vond ik dat onverantwoord. Een vader van zo'n groot gezin. Stel dat hij opgepakt was, dan had hij het beslist niet overleefd.

Aan de andere kant: iedereen probeerde de vijand te slim af te zijn. Dat was wel goed. Je hoopte dat alles goed zou aflopen. Je wist dat het voor velen helemaal niet goed was afgelopen. Misschien dat mijn ouders daarom ook niet spraken over de oorlog. Erover praten lokt vragen uit. Voor kleine kinderen is het beter om erover te zwijgen. Zeker als je iets in het verzet doet. Wat kon je daarover aan kinderen van een jaar of zeven, acht vertellen? Gelukkig is mijn vader niets overkomen. Een oom moest naar Rusland. Hij vertelde daar nooit wat over, behalve als hij dronken was. Hij deed dan het geluid na van een ontploffende granaat.

Katten en honden werden opgegeten

Als je nu nadenkt over de oorlog, je ziet die afschuwelijke films, verschrikkelijke documentaires en je leest boeken over wat mensen allemaal hebben meegemaakt, dan moet je tot de conclusie komen dat je bevoorrecht bent geweest. Ik bedoel, behalve die jongen die zomaar werd doorgeschoten op straat, is er met ons gezin en in onze familie niets verschrikkelijks gebeurd. Er waren geen angst-aanjagende controles.

Er werden wel jongens weggevoerd, omdat ze op een leeftijd kwamen waarop ze moesten meehelpen, of naar Duitsland moesten. Dat gebeurde overal in het land.

En zoals ik zei: het eten was goed. Ik heb nooit iemand van honger zien omkomen. Zelfs niet in de Hongerwinter, de winter van 1944 – 1945. We hadden natuurlijk ook het geluk dat mijn vader in de bakkerij werkte.

Er waren ook andere mogelijkheden. In de gaarkeuken mocht ik bijvoorbeeld Friesche pot eten. Dat was een heerlijk Fries streekgerecht, van rauwe andijvie gestampt met aardappelen en spekvet. Ik mocht van mijn moeder niet in de gaarkeuken eten, behalve als er Friesche pot was. Mijn moeder zei altijd dat de moffen zeiden dat we gras moesten eten. Dat gebeurde soms in de werkelijkheid.

Wij dus niet. Anderen hadden honger en daar moest wat op worden gevonden. Er waren geen katten op straat te vinden noch honden. Die werden opgegeten.

Mijn opa fokte konijnen. Elk jaar aten we konijn met kerstmis.

Ooit gebeurde het dat mijn vriendjes en ik plotseling voor een koe stonden. Die was dan zomaar op straat aan een lantaarnpaal vast gebonden. Dieven hadden twee koeien gestolen. Wat moesten ze met de tweede aan? Het is een hele klus om één koe te slachten.

Stelen van koeien of konijnen, het kwam vaak voor. Bijna iedereen was arm in de oorlog. Vooral in Leiden was er grote armoede. Hoe je het wendt of keert, op het platteland was het beter. Men was er 'vrij' dan in een grote stad.

Ondanks mijn prettige jeugd en dat er niets ernstigs is gebeurd met ons gezin, werd er door de Duitsers wel op je gelet. We hebben het leed rond de joden nooit van dichtbij meegemaakt. Kort na de oorlog hoorde we dat de politie in Leiden actief heeft bijgedragen aan het verzamelen van joden. Feitelijk deed de Nederlandse politie niets anders dan wat NSB'ers deden: joden verraden. Bepaald geen glorieuze rol.

Het gebeurde ook in heel veel andere steden.